

YIRIK SOLIQ TO'LOVCHILARNI SOLIQQA TORTISH MA'MURIYATCHILIGINI TAKOMILLASHTIRISH

Axmedov Ashrafjon Axadovich

Soliq qo'mitasi Yirik soliq to'lovchilar bo'yicha hududlararo soliq inspeksiyasi
xodimi, mustaqil izlanuvchi
ashrafaxmedov1@gmail.com
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14857563>

Annotatsiya

Yirik soliq to'lovchilar mamlakat iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ushbu tezisda yirik soliq to'lovchilarni soliqqa tortish ma'muriyatchiligining dolzarb muammolari va ularni takomillashtirish yo'llari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, soliq qonunchiligining murakkabligi, soliq nazoratining yetarli darajada samarali olib borilmasligi hamda shaffoflikning ta'minlanishi kabi muammolar mavjudligi aniqlangan. Ushbu masalalarni hal qilish uchun soliq ma'muriyatchiligini raqamlashtirish, soliq monitoringi tizimlarini kuchaytirish va soliq yukini optimal darajada taqsimlash muhimligi ta'kidlanadi. Tadqiqot natijalari yirik soliq to'lovchilarni soliqqa tortish jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: yirik soliq to'lovchilar, soliq ma'muriyatchiligi, soliq nazorati, soliq yukini optimallashtirish, raqamlashtirish.

ANNOTATION

Large taxpayers play an important role in ensuring the economic system of the country. The thesis identifies the problems of taxpayers' tax administration and ways to ensure them. The complexity of tax legislation, insufficiently effective tax control and transparency are identified. To solve these problems, the importance of digitizing tax administration, improving tax monitoring systems and optimally distributing the tax burden is emphasized. Progress serves to control the burden of the taxation process on taxpayers.

Keywords: tax, taxpayers, tax administration, control, optimization of the tax burden, digitization.

Mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi va davlat byudjetining asosiy daromad manbalari yirik soliq to'lovchilar tomonidan ta'minlanadi. Ularning soliqqa tortish tizimi samarali tashkil etilishi nafaqat davlat byudjetiga tushumlarning oshishiga, balki tadbirkorlik muhitining barqarorligiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, yirik soliq to'lovchilarni soliqqa tortish ma'muriyatchiligi masalasining dolzarbligi ortib bormoqda.

Bugungi kunda yirik soliq to'lovchilarni soliqqa tortish tizimida qator muammolar mavjud bo'lib, jumladan, soliq qonunchiligining murakkabligi, soliq nazorati mexanizmlarining yetarlicha samarali emasligi va soliq yukini adolatli taqsimlash bilan bog'liq qiyinchiliklar dolzarb masalalar sifatida ko'rilmogda. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun zamonaviy soliq ma'muriyatchiligi tamoyillarini joriy etish, soliq tizimini raqamlashtirish hamda yirik soliq to'lovchilarga nisbatan soliq monitoringini kuchaytirish talab etiladi.

Mazkur tadqiqotda yirik soliq to'lovchilarni soliqqa tortish ma'muriyatchiligini takomillashtirishning dolzarb jihatlari tahlil qilinadi va ularni samarali boshqarish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi.

Mamlakat iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda yirik soliq to'lovchilarning o'rni beqiyos. Chunki ular davlat byudjetining asosiy daromad manbalaridan biri bo'lib, iqtisodiyotni qo'llab-quvvatlashda va moliyaviy barqarorlikni saqlashda muhim rol o'ynaydi. Biroq, bugungi kunda yirik soliq to'lovchilarni soliqqa tortish ma'muriyatchiligida qator muammolar mavjud bo'lib, bu muammolar iqtisodiy o'sish sur'atlariga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Eng avvalo, soliq qonunchiligining murakkabligi va tez-tez o'zgarishi yirik soliq to'lovchilarning huquqiy aniq bo'lmagan sharoitda faoliyat yuritishiga sabab bo'ladi. Ba'zan soliqlarga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlar murakkab tilda yozilgan bo'lib, ularni to'g'ri talqin qilish qiyinlashadi. Natijada, ba'zi korxonalar soliq qonunchiligini noto'g'ri tushunib, xatolarga yo'l qo'yishi yoki soliq yukini kamaytirish maqsadida turli sxemalardan foydalanishga urinishi mumkin. Bunday holatlar esa soliq ma'muriyatchiligida noaniqliklarni keltirib chiqaradi.

Bundan tashqari, soliq nazorati tizimining yetarlicha samarali emasligi ham muhim masalalardan biridir. Hozirgi kunda yirik soliq to'lovchilarga nisbatan nazorat ko'pincha an'anaviy usullar asosida amalga oshiriladi. Ushbu jarayonda davlat soliq organlari soliq to'lovchilarning moliyaviy faoliyatini kuzatishda yetarlicha zamonaviy texnologiyalardan foydalana olmayotgani sababli soliq oqimi samarali boshqarilmay qolmogda. Xususan, soliq nazorati tizimini raqamlashtirish, soliq monitoringini kuchaytirish va sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etish orqali bu muammolarni bartaraf etish mumkin.

1-jadval

Davlat ulushi mavjud TOP-10 yirik soliq to'lovchilar:

No	Korxona nomi	To'langan soliq miqdori (mlrd so'm)
1	Navoiy kon-metallurgiya kombinati AJ	2 400
2	Olmaliq kon-metallurgiya kombinati AJ	390
3	UzGasTrade AJ	210
4	Hududgazta'minot AJ	200
5	O'zbekneftgaz AJ	170
6	Navoiyuran DK	140
7	UzAuto Motors AJ	98
8	O'zmilliybank	74,6
9	O'zbektelekom AJ	63,8
10	O'ztransgaz AJ	60

Manbaa:stat.uz

Yana bir muhim masala – soliq yukining teng taqsimlanmasligi. Yirik korxonalar ko'p hollarda soliq imtiyozlari yoki soliqdan qochish strategiyalaridan foydalangan holda kichik va o'rta biznes subyektlariga nisbatan ancha qulay sharoitlarga ega bo'lishi mumkin. Bu esa iqtisodiyotda notekis soliq yukining shakllanishiga olib keladi va biznes muhitida adolatsizlikni yuzaga keltirishi mumkin. Shu sababli, soliq tizimining ochiqligini ta'minlash, imtiyozlarning samaradorligini qayta ko'rib chiqish va soliq yukini optimal darajada taqsimlash bo'yicha islohotlarni amalga oshirish zarur.

Yuqorida sanab o'tilgan muammolarni bartaraf etish uchun bir nechta takliflarni ilgari surish mumkin. Birinchidan, soliq qonunchiligini soddalashtirish va uni biznes vakillari uchun tushunarli shaklda ishlab chiqish lozim. Bu orqali yirik soliq to'lovchilar soliqlarga oid talablarni aniq anglab, soliq majburiyatlarini o'z vaqtida bajarishlari mumkin bo'ladi.

Ikkinchidan, soliq nazorati jarayonlarini avtomatlashtirish va raqamlashtirish zarur. Masalan, real vaqt rejimida soliq tushumlarini monitoring qilish tizimini yo'lga qo'yish soliq organlariga soliq oqimlarini yanada samarali nazorat qilish imkoniyatini yaratadi. Shuningdek, blokcheyn va sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish orqali soliqqa oid operatsiyalarni avtomatik kuzatish va noqonuniy sxemalarni oldindan aniqlash mumkin.

2-jadval

Xususiy sektordagi TOP-10 yirik soliq to'lovchilar:

No	Korxona nomi	To'langan soliq miqdori (mlrd so'm)
1	UZBAT AJ QK	231
2	Enter Engineering Ltd.	54,2
3	Tashkent Tobacco MChJ	43,4
4	Kapitalbank	33,9
5	Unitel MChJ QK	29,2
6	Gid License Plate MChJ XK	26,8
7	Hamkorbank	23,8
8	ADM Jizzakh MChJ	20
9	Eriell GMH DM	19,1
10	Epsilon Development Company	17,5

Manbaa:stat.uz

Uchinchidan, soliq yukini teng va adolatli taqsimlashga erishish kerak. Buning uchun yirik soliq to'lovchilarni soliqqa tortishning shaffofligini oshirish, soliq imtiyozlarini qayta ko'rib chiqish va soliqlarning samaradorligini tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, yirik soliq to'lovchilarni soliqqa tortish ma'muriyatchiligi iqtisodiyotni barqaror rivojlantirish uchun muhim vosita hisoblanadi. Agar soliq tizimi soddalashtirilsa, soliq nazorati raqamlashtirilsa va soliq yukining teng taqsimlanishi ta'minlansa, mamlakat iqtisodiyoti uchun yanada qulay biznes muhiti yaratilishi mumkin. Bu esa davlat byudjetining barqaror daromad manbalarini oshirishga xizmat qiladi.

XULOSA

Yirik soliq to'lovchilar mamlakat iqtisodiyotining barqarorligi va davlat byudjetiga tushumlarni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ularni soliqqa tortish ma'muriyatchiligini takomillashtirish iqtisodiy samaradorlikni oshirish bilan birga, soliq yukining adolatli taqsimlanishiga ham xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, yirik soliq to'lovchilarni soliqqa tortish tizimida hali ham bir qator muammolar mavjud. Soliq qonunchiligining murakkabligi, soliq nazoratining yetarlicha samarali olib borilmasligi hamda soliq yukining notekis taqsimlanishi ushbu sohada hal etilishi lozim bo'lgan asosiy

masalalar hisoblanadi. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi choralarni amalga oshirish zarur:

- **Soliq qonunchiligini soddalashtirish va barqarorligini ta'minlash** – yirik soliq to'lovchilar uchun soliqqa oid qonunlar tushunarli va izchil bo'lishi kerak.
- **Soliq ma'muriyatchiligini raqamlashtirish** – zamonaviy texnologiyalar, xususan, sun'iy intellekt va blokcheyn tizimlarini joriy etish orqali soliq monitoringi samaradorligini oshirish mumkin.
- **Soliq yukining adolatli taqsimlanishini ta'minlash** – soliq imtiyozlari va yuklamalarining qayta ko'rib chiqilishi soliq tizimining shaffofligini oshiradi.
- **Soliq nazorati mexanizmlarini takomillashtirish** – soliq to'lovchilarning daromadlari va soliq majburiyatlari to'g'ri hisob-kitob qilinishini ta'minlash lozim.

Agar ushbu chora-tadbirlar amaliyotga tatbiq etilsa, yirik soliq to'lovchilar uchun qulay ishbilarmonlik muhiti yaratilishi bilan birga, davlat soliq siyosati ham samarali amalga oshiriladi. Bu esa iqtisodiy rivojlanishga ijobiy ta'sir ko'rsatib, davlat byudjeti barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi. – O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlari bazasi, 2024.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish va soliq yukini optimallashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori. – 2023.
3. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi. Rasmiy veb-sayt. <https://soliq.uz>
4. Kiyosov A.V. Nalogovoe administrirovanie krupnyx nalogoplatel'shnikov: problemy i perspektivy. – Moskva: Ekonomika, 2021.
5. Stiglitz J.E., Rosengard J.K. Economics of the Public Sector. – W.W. Norton & Company, 2015.
6. Tanzi V. Taxation and Economic Development. – Cambridge University Press, 2018.
7. Musayeva D.X. Soliq siyosatini takomillashtirishning nazariy asoslari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2022.
8. Yusupov A.I. O'zbekistonda soliqqa tortish tizimini isloh qilish tamoyillari. // Moliyaviy tahlil jurnali. – 2023. №4.
9. World Bank. Tax Administration Diagnostic Assessment Tool (TADAT). – 2022. www.worldbank.org
10. OECD. Tax Administration 2023: Comparative Information on OECD and Other Advanced and Emerging Economies. – OECD Publishing, 2023.

11. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
12. Aliev A.B. Yirik soliq to'lovchilarga nisbatan soliq nazoratining o'ziga xos xususiyatlari. // Iqtisodiy tadqiqotlar jurnali. – 2023. №3.
13. International Monetary Fund (IMF). Revenue Administration: Rethinking Taxpayer Segmentation. – IMF Report, 2022.
14. Bryzgalov K.V. Nalogovaya sistema v usloviyax tsifrovoy ekonomiki. – Moskva: Nauka, 2020.

